



ЕВАЛУАЦИЈА
ЕФЕКТА
ИНКЛУЗИВНОГ
ОБРАЗОВАЊА У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Београд 2020.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”**

Београд, 21. децембар 2020.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2020.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 21. децембар 2020.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.faspep.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Марија Анђелковић

Доц. др Ивана Сретеновић

Рецензенти:

Доц. др Слободан Банковић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Доц. др Марија Јелић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова биће публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-145-7

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 7.12.2020. године, Одлуком бр. 3/193 од 8.12.2020. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Програмски одбор:

- Проф. др Александар Југовић
- Доц. др Милосав Адамовић
- Доц. др Ивана Арсенић
- Доц. др Мирјана Ђорђевић
- Доц. др Тамара Ковачевић
- Доц. др Татјана Ментус
- Доц. др Ксенија Станимиров

Организациони одбор:

- Доц. др Наташа Буха
- Доц. др Миа Шешум
- Асс. др Бојана Дрљан
- Асс. др Божидар Филиповић
- Асс. Вера Петровић
- Невена Јаковљевић, сарадник у настави
- Дуња Стекић, сарадник у настави

СТАВОВИ СТУДЕНАТА ТИФЛОЛОГИЈЕ И СТУДЕНАТА ДРУГИХ ФАКУЛТЕТА ПРЕМА ОСОБАМА СА ОШТЕЋЕЊЕМ ВИДА

Ивана ОБРЕНОВИЋ-ИЛИЋ, Невена СТРИЖАК

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,
Београд

Апстракт

У овом раду испитивани су ставови студената специјалне едукације и рехабилитације у области сметњи и поремећаја вида и студената различитих факултета Београдског универзитета према особама са оштећењем вида (ОВ). Узорак је чинило 69 студената и 44 студенткиње. Од тога, 19 (16,8%) из природно-математичких области, 26 (23%) техничко-технолошких наука, 37 (32,7%) друштвено-хуманистичких, 15 (13,3%) медицинских и 16 (14,2%) Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију. За потребе прикупљања података коришћена је модификована верзија Упитника за процјену ставова младих према особама са тјелесним инвалидитетом, коју чине три субскеале (СС1, СС2, СС3), са укупно 25 питања. Анализирано је да ли пол, област студирања и врста контакта са особама са ОВ утиче на ставове према овој популацији. У односу на врсту контакта са особама са ОВ, резултати једнофакторске анализе варијансе су показали да међу групама испитаника постоје статистички значајне разлике, како на субскалама когнитивних, на СС1 $F(4, 108) = 2,39, p < 0,05$ и СС2 $F(4, 108) = 5,39, p < 0,01$, тако и на субскали афективне компоненте става СС3 $F(4, 108) = 7,49, p < 0,01$. Истраживање је указало и на то да значајан број студената тифлологије који су обухваћени овим истраживањем (87,5%) још није био у прилици да буде у контакту са слепом или слабовидом особом.

Кључне речи: став, студенти, оштећење вида

УВОД

Олпорт (1935) одређује став као искуством стечено и организовано ментално стање спремности које има специјалан утицај на реакцију једне особе на другу особу, предмете и ситуације са којима је та особа повезана (према Oskamp & Schultz, 2005). Ставови се сматрају мултидимензионалним психолошким конструктом, састављеним од афективних, бихевиоралних

и когнитивних компоненти. Афективна компонента се бави осећањима и емоционалним реакцијама, бихевиорална компонента се односи на стварно и намерно понашање, а когнитивна компонента одражава знања и веровања (Vignes, Coley, Grandjean, Godeay, & Arnaud, 2008). Претпоставља се да су ставови добри предиктори понашања и да постоји снажна повезаност између негативних ставова и дискриминаторског понашања према

одређеној друштвеној групи (Павловић, Мاستило, Бројчин, Калајџић и Рашевић, 2014). Једна од група према којој је значајно пратити ставове опште популације су и особе са оштећењем вида (ОВ). Оштећење вида представља редуковане, смањене способности виђења, често узроковане болестима и повредама ока или стањем ока одмах по рођењу. Нека стања могу бити третирана или коригована у правцу побољшања вида. Особе са ОВ у око 80% случајева имају резидуални вид и припадају слабовидим или слепим особама изван категорије тотално слепих (Keeffe, 1995, према Ешкировић, 2015).

Резултати досадашњих истраживања која су се бавила ставовима према особа са ОВ показују да их општа популација види као мање компетентне у свакодневном животу, академском постигнућу, на радном месту, у односима са породицом и пријатељима (McDonnall, O'Mally, & Crudden, 2014; Papadaki & Tzvetkova-Arsova, 2013; Papadopoulos, Koustriava, Papakonstantinou, & Koutsoklenis, 2009; Фрањкић, Киш-Главаш и Жижић, 2014). Резултати истраживања које се бавило социјалном дистанцом према слепим особама су показали да људи из опште популације и даље највећу социјалну дистанцу испољавају у ситуацијама које укључују присне односе: брак, интимни односи (Станимировић, Веселиновић и Димоски, 2018).

Основни циљ овог истраживања је да се испитају ставови студената Београдског универзитета према особама са ОВ. Са циљем дискусије искустава и ставова будућих професионалаца у овој области, у наш узорак уврстили смо студенте који се припремају за улогу специјалног едукатора и рехабилитатора у области сметњи и поремећаја вида, на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију у

Београду. Истраживачки проблем на који се покушава одговорити је да ли пол, област студирања и врста контакта са особама са ОВ утиче на ставове према овој популацији.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Узорак је чинило 44 студенткиње и 69 студената Београдског универзитета. Од њих 113, 19 (16,8%) студената из природно-математичких области, 26 (23%) техничко-технолошких наука, 37 (32,7%) друштвено-хуманистичких, 15 (13,3%) медицинских и 16 (14,2%) Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију. За потребе прикупљања социо-демографских података коришћен је упитник који се састоји из три питања, а која су се односила на пол, област студирања и врсту контакта коју су испитаници имали са особама са ОВ. За потребе прикупљања података коришћена је модификована верзија „Упитника за процјену ставова младих према особама са тјелесним инвалидитетом” (Леутар и Штамбук, 2006). Упитник се састоји из три субскеале за процену ставова, са укупно 25 ајтема. Прва и друга субскеала се односе на когнитивну компоненту става (импликација девијантних карактеристика и сегрегације особа са ОВ - СС1; трагично сагледавање особа са ОВ - СС2), док се трећа односи на афективну компоненту (нелагода у интеракцији - СС3). Сви ајтеми су састављени углавном од негативних тврдњи, па су резултати интерпретирани у терминима више или мање негативног става. Степен слагања са сваком од тврдњи испитаници су изражавали на петостепеној скали Ликертовог типа. Већи резултат на скали значи и негативнији став према особама са ОВ. Тврдње под бројем 6 и 7 су

декодиране. Дескриптивном статистиком утврђене су мере централне тенденције. Значајности разлика међу групама израчунате су применом анализе варијансе и Т-теста. Подаци су обрађивани помоћу СПСС програма.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Из табеле 1, на основу резултата средњих вредности и стандардних девијација, можемо закључити да су мушки испитаници показали позитивније ставове, и то када су у питању обе компоненте става, односно на све три субскеале. Ови резултати нису у складу са резултатима претходних истраживања, где су испитаници женског пола углавном имали позитивније ставове према особама са неком врстом оштећења (Ханак и Драгојевић, 2002; Леутар и Штамбук, 2006).

Из табеле 2 можемо видети да су студенти медицинских и друштвено-хуманистичких наука показали позитивније ставове према особама са ОВ у односу на студенте из других области. Најпозитивније ставове су показали студенти медицине, и то када је у питању афективна компонента, односно интеракција са особама са ОВ. Најнегативније ставове су показали студенти техничко-технолошких наука, и то на когнитивној компоненти (трагично сагледавање).

Када су у питању студенти ФАСПЕР-а, резултати нам указују на то да су њихове просечне вредности на СС1 у зони између студената друштвено-хуманистичких и медицинских с једне, и природно-математичких и техничко-технолошких с друге стране. Што се тиче СС2, то јест склоности трагичном сагледавању, резултати будућих тифлолога истичу се као најнегативнији.

Табела 1. Приказ просечних вредности аритметичких средина и стандардних девијација на СС1, СС2 и СС3 у односу на пол

Просечне вредности на субскеалама у односу на пол						
Пол	Субскеала 1		Субскеала 2		Субскеала 3	
	М	SD	М	SD	М	SD
Мушки	13,15	2,95	15,68	5,35	10,54	4,16
Женски	16,93	6,76	20,52	8,46	13,32	7,27

Напомена: М = просек; SD = стандардна девијација.

Табела 2. Приказ просечних вредности аритметичких средина и стандардних девијација на СС1, СС2 и СС3 у односу на област студирања

Просечне вредности на субскеалама у односу на област студирања						
Област	Субскеала 1		Субскеала 2		Субскеала 3	
	М	SD	М	SD	М	SD
Природно-математичке	16,10	6,51	18,00	7,57	12,21	7,56
Техничко-технолошке	15,69	7,45	18,85	8,73	12,92	6,05
Друштвено-хуманистичке	12,78	2,60	14,70	5,12	10,81	5,13
Медицинске	14,60	3,18	17,57	7,10	11,61	5,70
ФАСПЕР	15,44	3,18	22,37	5,28	12,94	4,46

Када су у питању ставови према особама са ОВ у односу на врсту контакта, из табеле 3 можемо видети да испитаници који имају у породици особу са ОВ, или се друже, имају и позитивније ставове према овој популацији. Резултати су у складу са очекивањима хипотезе контакта (Леутар и Штамбук, 2002), да испитаници који немају често прилику да проводе време са особама са ОВ имају и негативније ставове

према њима. Као што је случај и са претходне две варијабле (пол и област студирања) и овде видимо да су сви испитаници у непосредном контакту показали позитивније деловање у односу на когнитивне компоненте. Ови резултати су у складу са резултатим претходних истраживања (Бројчин, Павловић, Мاستило и Глумбић, 2015; Леутар и Штамбук, 2002).

Табела 3. Приказ просечних вредности аритметичких средина и стандардних девијација на СС1, СС2 и СС3 у односу на врсту контакта

Просечне вредности на субскалама у односу на врсту контакта						
Контакт	Субскала 1		Субскала 2		Субскала 3	
	М	SD	М	SD	М	SD
Нисам имао/ла контакт	15,36	3,20	22,29	5,54	12,36	4,33
Видео/ла на улици	16,33	7,26	19,67	8,68	14,79	6,97
Водио/ла кратак разговор	12,65	2,52	13,88	3,43	8,82	2,40
Познајем	14,04	3,75	16,65	6,67	10,91	4,98
Имам у породици	13,15	2,83	14,35	3,86	8,10	2,63

Табела 4. Приказ резултата Т-теста на СС1, СС2 и СС3 у односу на пол

Пол	Субскала 1 (df = 111)				Субскала 2 (df = 111)				Субскала 3 (df = 111)			
	М	SD	t	p	М	SD	t	p	М	SD	t	p
Мушки	13,15	2,95			15,68	5,35			10,54	4,16		
			4,07	0,00			3,73	0,00			2,56	0,00
Женски	16,93	6,75			20,52	8,46			13,32	7,26		

Применом Т-теста, као што је приказано у Табели 4, пронађене су статистички значајне разлике на субскалама когнитивних (СС1, СС2) и афективних компонента ставова (СС3) у односу на пол. На основу резултата аритметичких средина видимо да су испитаници мушког пола показали позитивније ставове према особама са ОВ. Овај резултат се не подудара са резултатима претходних испитивања, где су испитаници женског пола углавном имали позитивније ставове према осетљивим групама (Ханак и Драгојевић, 2002; Леутар и Штамбук, 2006).

Једнофакторском анализом варијансе утврђено је да постоје статистички

значајне разлике у ставовима студената према особама са ОВ у односу на врсту контакта. Статистички значајне разлике постоје како на скалама когнитивне компоненте става, СС1 - $F(4, 108) = 2,39, p < 0,05$ и СС2 $F(4, 108) = 5,39, p < 0,01$, тако и на субскали афективне компоненте става, СС3 - $F(4, 108) = 7,49; p < 0,01$.

Линеарном регресијом смо испитали да ли се ставови могу предвидети на основу врсте контакта. Регресионим моделом је утврђено да се на основу врсте контакта могу предвидети обе компоненте става, са све три субскале, и то за СС1 ($\beta = -0,203, t = -2,181, p < 0,05$), СС2 ($\beta = -0,331, t = -3,697, p < 0,01$) и СС3 ($\beta = -0,358, t = -4,039, p < 0,01$).

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

У овом истраживању испитани су ставови студената Београдског универзитета према особама са ОВ, као разлике у ставовима у односу на пол, област студирања и врсту контакта коју су имали са овом популацијом. Резултати показују да испитаници мушког пола имају позитивније ставове, и то на све три субскеале. Можемо рећи да ово није уобичајен резултат, с обзиром на то да на основу прегледа чак 129 студија које су се бавиле ставовима према особама с ометеношћу, Јукер и Блок проналазе да је само 5% студија добило такве резултате где су мушкарци показали позитивније ставове према овој популацији (Yuker & Block, 1986, према Kitchen, 2007). Врста контакта показала се као значајна на све три субскеале ставова, а трећа, афективна компонента највише је са њом повезана. Чести контакти и квалитетна комуникација смањују нелагоду у интеракцији са особама са ОВ, што даље води ка позитивнијим ставовима и прихватању (Бројчин и сар., 2015; Леутар и Штамбук, 2006). Резултати будућих тифлолога истичу се као најнегативнији приликом пређења просечних вредности на субскеали 2, која испитује склоност трагичном сагледавању. Овај налаз указује на то да веза између избора помажуће професије и односа према популацији са ОВ није једнозначна и да има смисла темељније испитати слику о слепој особи коју имају будући професионалци у области специјалне едукације и рехабилитације и области медицинских наука. Важно је нагласити да 12,4% студената од укупног узорка, а чак 87,5% студената ФАСПЕР-а обухваћених овим истраживањем, још нису били у прилици да буду у контакту са слепом или слабовидом особом. У светлу знања о хипотези контакта као кључном простору

усвајања позитивног и избалансираног односа према некој друштвеној групи, ово је веома значајан налаз за планирање и програмирање садржаја студијског програма.

С обзиром на то да негативни ставови дугорочно воде до тога да особе са ОВ, на неки начин, буду искључене из друштва, те да се контакт са њима малтене потпуно онемогућава, неопходно је систематски радити на промовисању позитивних, уравнотежених и прихватајућих ставова према овој популацији, нарочито код ужег круга професионалаца из те области, али и у општој популацији. Рад се односи, између осталог, на подизање видљивости популације слепих и слабовидих људи, на истицање чињеница о њиховом функционисању, на подизање свести јавности о њиховим реалним потребама, као и на дефинисање политика и мера које подржавају партиципацију слепих и слабовидих људи у друштву. Све наведено подразумева дуг, спор и мукотрпан процес, али вишеструко значајан са аспекта људских права и људских вредности.

ЛИТЕРАТУРА

- Бројчин, Б., Павловић, А., Мاستило, Б., и Глумбић, Н. (2015). Ставови будућих специјалних едукатора према особама с ометеношћу. *Настава и васпитање*, 64(3), 489-505.
- Vignes, C., Coley, N., Grandjean, H., Godeau, E., & Arnaud, C. (2008). Measuring children's attitudes towards peers with disabilities: a review of instruments. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 50(3), 182-189.
- Ешкировић, Б. М. (2015). *Визуелно функционисање и слабовидост*. Београд: Универзитет у Београду - Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Kitchen, S. (2007). *Perception of Students with Disabilities: An Assessment of Attitudes Held by Pre-Service Teacher* (Doctoral dissertation). Morgantown: College of Human Resources and Education at West Virginia University.

Leutar, Z., & Štambuk, A. (2006). Stavovi mladih prema osobama s tjelesnim invaliditetom. *Revija za sociologiju*, 37(1-2), 91-102.

McDonnall, M. C., O'Mally, J., & Crudden, A. (2014). Employer knowledge of and attitudes toward employees who are blind or visually impaired. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 108(3), 213-225.

Oskamp, S., & Schultz, P. W. (2005). *Attitudes and opinions*. New York and London: Psychology Press, Taylor and Francis Group.

Павловић, А., Мاستило, Б., Бројчин, Б., Калајџић, О., и Рашевић, Л. (2014). Детерминанте ставова студената медицине и здравствене његе према особама са ометеношћу. *Биомедицинска истраживања*, 5 (2), 52-59.

Papadaki, M., & Tzvetkova-Arsova, M. (2013). Social attitudes and beliefs of sighted people towards blindness and blind persons. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(4), 481-499.

Papadopoulos, K., Koustriava, E., Papakonstantinou, D., & Koutsoklenis, A. (2009, July). People with visual impairments: Views of sighted individuals. In *Proceedings of the 7th ICEVI European Conference, "Living in Changing Europe."*

Stanimirović, D., Veselinović, B., i Dimoski, S. (2018). Socijalna distanca većinske populacije prema slepim osobama pre tri decenije i danas. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 17(1), 81-101.

Franjkić, L., Kiš-Glavaš, L., & Žižić, V. N. (2014). Percepcija studenata o mogućnostima osoba s invaliditetom da udovolje

zahtjevima studijskih programa. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(1), 70-80.

Hanak, N., & Dragojević, N. (2002). Socijalni stavovi prema osobama ometenim u razvoju. *Istraživanja u Defektologiji*, 1 13-23.

ATTITUDES OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION STUDENTS AND STUDENTS OF OTHER FACULTIES TOWARDS PERSONS WITH VISUAL IMPAIRMENT

Ivana Obrenović-Ilić, Nevena Strižak
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

Abstract

In this work we present the attitudes toward persons with visual impairments among students of special education and rehabilitation - visual impairment module, and among students of other study programmes in Belgrade University. The sample consists of 69 male and 44 female students. Among them, 19 (16.8%) study mathematics and natural science, 26 (23%) technology, 37 (32.7%) social science and humanities, 15 (13.3%) medicine, and 16 (14.2%) special education and rehabilitation. A modified version of a Questionnaire for assessment of youth attitudes towards the disabled that consists of 3 subscales (SS1, SS2, SS3), and 25 items, was used. It is analysed whether gender, study area, level of study and frequency of contact impact the attitudes toward visually impaired. Data also points out a lack of contact with visually impaired persons among students of special education and rehabilitation, since 87.5% of them report never meeting a person with visual impairment.

Keywords: attitude, students, visual impairment